

yan düzensiz parçalar, kopya edilmesi istenen parçaların üzerinde "yazıla", yahut Farsça'sı olan "nüvişte bād" notu, bazan da konularına göre başlıklar görülmektedir. Cönklerde bilmecelere ve bunların çözümlerine de rastlanır.

Cönklerde her parçanın sonunda o parçanın bittiğini gösteren yazı ve işaretler yer alır. Çoğunun altında Arapça "temmet" (tamam oldu) kelimesi bulunmaktadır. Bazısında bu kelimedenden sonra şiirin cöng'e geçtiği tarih de verilmiştir. Birtakım cönklerde parçaların altında "kâf" ve "yâ" (ك يا) işareti görülmekte, ancak bunların ne anlama geldiği kesin olarak bilinmemektedir.

Cönkleri dolduran nazım ve nesir parçaları, dualar, tılsımlar, hastalık reçeteleri bir yandan sahiplerinin temayülleri, meraklarını ve zevklerini yansıttığı gibi öte yandan da bu cönklerin çok sık el değiştirdiğini göstermektedir. Arada bu yazıların kimin elinden çıktığını bildiren tanıklara da rastlanmaktadır.

İnsanlara şifa verecek, ya da istenen mutluluğa erdirecek olan süreleri, âyetleri, insanı dertlerinden kurtaracağına inanılan duaları, hastalık reçetelerini cönklerde eksiksiz olarak bulmak mümkündür. Bu bilgilerin bir kısmı derleyicilerin elinde bulunan kaynaklardan alınmış olup bazan kaynakların adları ve yazarları da verilmektedir. Öğrenilen ve cöng'e geçirilen reçetelerin bir kısmı ise cönk sahiplerince denenmiştir. Bundan dolayı bazılarının sonunda "gayet mücerredir" kaydı bulunur. Cönklerde ayrıca hayvan hastalıkları, haşarat ve zehirli hayvanlara karşı alınacak tedbirler, kullanılacak halk ilaçları ve genel reçeteler de yer almaktadır.

Cönklerin dili, üzerinde durulmaya değer ayrı bir saha olup dilciler için bunlarda çok önemli dil malzemesi bulunmaktadır.

Cönkler üzerinde şimdiye kadar müstakil incelemeler yapılmadığı gibi kütüphanelere intikal etmiş cönklerin genel bir dökümü de yapılmış değildir. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kitaplığı'nda bulunan ve tarih itibarıyla bilinenlerin en eskisi olan cönk nüshasının XV. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Sayı bakımından en fazla cöngün XVIII. yüzyılın son yarısından XIX. yüzyılın sonlarına kadar olan döneme ait bulunduğu sanılmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir cönk "İlâhî ve Makâlât-ı Süfiyye Mecmuası" (TY, nr. 1044) adıyla,

aynı kütüphanede başka bir cönk "Hutbe, Silsilenâme, İlâhî, Kaside Mecmuası" (TY, nr. 1050) olarak kayıtlara geçmişken Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi'nde yer alan cönkler ise "Mecmûa-yı Fevâ'id" (nr. 472, 473, 474) adıyla kaydedilmiştir (bk. TÜYATOK, I, 272-275). Son olarak İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'na bağışlanan yazmalar arasında da otuza yakın cönk bulunduğu tesbit edilmiştir (bk. Atatürk Kitaplığı'na Yeni Bağışlanan Yazma Kitapların İndeks Kataloğu, s. 10-12).

Bir cöngün bütünü tanıyıcı mahiyette sadece Günay Kut'un Süleymaniye Kütüphanesi'nde Ali Nihad Tarlan Kitapları arasında kayıtlı (nr. 26) bir cönk nüshasını ayrıntılı bir şekilde ele aldığı makalesiyle Bedri Noyan'ın Ayaşlı Abdi Efendi adlı biri tarafından derlenmiş şahsî kütüphanesinde bir cönk nüshasını tanıttığı yazısı mevcuttur (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcü'l-'arûs, "cnk" md.; *Burhân-ı Kâti' Tercümesi*, "cönk", "çöng" md.leri; Şeyh Süleyman Efendi, *Lugat-ı Çağatay ve Türkî-i Osmânî*, İstanbul 1298, s. 142; Vullers, *Lexicon Persico-Latinum*, London 1864, II, 303; Steingass, *Dictionary*, s. 400; *Türk Lugatı*, II, 347; Aka Seyyid Muhammed Ali, *Ferheng-i Nizâm*, Haydarâbâd 1318, II, 408; Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat*, "cönk" md.; *The Shorter Oxford English Dictionary*, London 1947, I, 1047; Gaffârî, *Ferheng*, Tahran 1336, II, 615; VI, 9 vd.; *Ferheng-i Fârsî*, I, 203; II, 592; *Tarama Sözlüğü*, Ankara 1965, II, 777-778; Feridüncâr, *Ferheng-i Cedîd Farsî be Fârsî*, Tahran 1345, s. 475; Muhammed Emin Edib Tûsî, *Ferheng-i Luğat-i Edebi*, Tebriz 1345, I, 186; R. Dozy, *Dictionnaire Supplement aux Dictionnaires Arabes*, Beyrut 1968, I, 659 vd.; *Derleme Sözlüğü*, Ankara 1968, III, 1007; Aziz Ahmedof, *Edebiyatşinaslık Terimleri Lugatı*, Bakü 1978, s. 191; Hasan-ı Amîd, *Ferheng*, Tahran 1357, s. 362; İbrâhim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cem'ü'l-uasîf*, "cnk" md.; Muhammed Mehdi, *Seng-lâh*, vr. 215^{a-b}; Zeki Velidî Togan, "Topkapı Sarayındaki Dört Cönk", *İTED*, I/1-4 (1954), s. 73-89; Müjgân Cunbur, "Folklor Araştırmalarında Cönklerin Yeri", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri* (Bildiri), Ankara 1974, s. 69-73; İbrahim Aslanoğlu, "Geçen Yüzyıllarda Folklorumuza Işık Tutan Kaynaklar", *a.e.* (1976), s. 69-74; TÜYATOK, I, 272-275; Günay Kut, "Bir Cönk Üzerine", *HK*, I/3 (1984), s. 75-85; Bedri Noyan, "Ayaşlı Abdi Efendi Cöngü'nün Tedkiki", *a.e.*, I/4 (1984), s. 101-115; Orhan Şaik Gökyay, "Cönkler Üzerine", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul 1984, s. 107-149; Atatürk Kitaplığı'na Yeni Bağışlanan Yazma Kitapların İndeks Kataloğu, I (haz. Nail Bayraktar), İstanbul 1991, s. 10-12; Pakalın, I, 303; TA, XI, 212; ML, III, 76; M. Sabri Koz, "Cönk", *TDEA*, II, 83-85; *ABr.*, VI, 203.

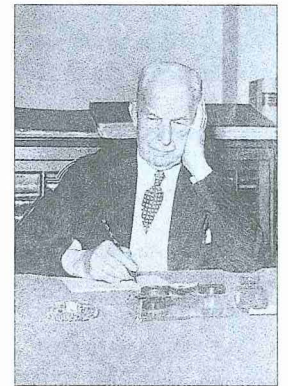
ORHAN ŞAİK GÖKYAY

CRESWELL, Keppel Archibald Cameron (1879-1974)

İslâm mimarisi hakkında yaptığı araştırmalarla tanınan sanat tarihçisi.

13 Eylül 1879'da Londra'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Westminster School'da, meslekî öğrenimini The City and Guilds Technical College'de yaptı. I. Dünya Savaşı sırasında hava kuvvetlerinde görev alarak 1916'da Mısır'a gitti. Savaş süresince yüzbaşı rütbesiyle Kahire'deki İngiliz kumandanlığı emrinde Sykes, Lawrence, Hogarth gibi sanat tarihçisi ve arkeologlarla birlikte çalıştı. Savaş sona erdiğinde Suriye-Filistin topraklarındaki eski eserlerin tescil edilmesi için kurulan komisyonların birine tayin edildi.

Creswell 1919 yılına kadar, İngilizler tarafından işgal edilen eski Osmanlı topraklarının Halep, Hama, Şam bölgelerindeki eserlerin tesciliyle uğraştı; aynı yılın sonunda İngilizler'in Suriye'yi terkmesi üzerine Filistin'e geçti. Burada görevini sürdürürken kendisinde, İslâm sanatının başlangıcı hakkında büyük bir eser hazırlama fikri doğdu. 1920'de askerlikle ilişkisini keserek Kahire'ye yerleşti ve burada kendini, kısa sürelerle Londra'ya gitmenin dışında yarım yüzyıllık aşkın bir süre tamamen ilmi araştırmalara verdi. Yazacağı kitapta Mısır'daki İslâmî eserleri ön plana almayı tasarladığından Kral Fuad projesini destekledi ve çalışmalarını üç yıl boyunca onun himayesinde sürdürdü. 1931'de Kahire Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak tayin edildi. Bu sırada Institute of Muslim Art and Archaeology'yi kurdu ve 1951 yılı sonuna kadar başkanlığını yaptı. 1947'de Britanya Akademisi'ne üye seçildi; bir süre de Kahire'deki Amerikan Üniversitesi'nde İslâm mimarisi kürsüsü baş-

Keppel
Archibald
Cameron
Creswell

CRESWELL, Keppel Archibald Cameron

kanlığı yaptı. Hayatının son yıllarını Londra'da bir ihtiyarlar evinde geçirdi ve 8 Nisan 1974'te burada öldü. Çok zengin olan kütüphanesi ölümünden sonra Kahire'deki Amerikan Enstitüsü'ne geçti.

Creswell, Arap Sanatı Eserlerini Koruma Kurulu'nda görevli olmasından başka çeşitli milletlerarası sergilerin hazırlık komitelerinde de yer almıştır. Mısır ve Suriye hükümetleri kendisine hizmet nişanları, İngiltere kraliçesi de 1955'te Britanya İmparatorluğu "commander"i, 1970'te asalet pâyesiyle birlikte "sir" unvanlarını vermiştir. 1946'da Oxford, 1947'de Princeton üniversitelerinin şeref doktoru oldu. Aynı zamanda Britanya Akademisi, Archeological Survey of India, Deutsche Archæologische Institut, American Oriental Society ve American Research Center in Cairo'nun üyesi idi. Ölümünden dokuz yıl önce kendisi için dost ve meslektaşları tarafından *Studies in Islamic Art and Architecture in Honour of K. A. C. Creswell* adıyla bir armağan kitabı hazırlanmıştır. Creswell'in ölümünden sonra, onun hâtırasına hazırlanan bir cilt içinde, resimleri yanında hayatı, kütüphanesi, arşivi hakkındaki yazılardan başka Creswell'in çalışmalarına dair makaleler de yer almıştır (*Muqarnas*, VIII, Leiden 1991).

Eserleri. Creswell'in ilk yayınları İran mimarisi üzerinedir. Çifte kubbe tekniğine dair kaleme aldığı iki bölümlü makale ("The Origin of the Persian Double Dome", *Burlington Magazine*, XXIV-128 [1913], s. 94-99; XXIV-129, s. 152-156) bu konudaki ilk çalışmasını teşkil eder. Bunu İran menşeli Hint kubbeleriyle ("Indian Domes of Persian Origin", *Asiatic Review*, yeni seri, V [1914], s. 475-489) İran'da kubbenin tarihi ve gelişmesi ("The History and Evolution of the Dome in Persia", *Indian Antiquary*, XLIV [1915], s. 133-159) ve 1400 yılından önce İran kubbeleri ("Persian Domes Before 1400 A.D.", *Burlington Magazine*, XXVI-142 [1915], s. 146-150, 155; XXVI-143, s. 208-213) hakkındaki makaleleri takip etti. Hint mimarisi üzerine yaptığı, Mandu'da Hindola Mahal'in tonoz sistemine dair bir çalışmasından sonra ("The Vaulting System of the Hindola Mahal at Mandu", *Journal of the Royal Institute of British Architects* [1918], s. 238-245; bazı ilâvelerle birlikte *Indian Antiquary*, XLVII [1918], s. 169-177) dikkatini tamamen Mısır üzerine çevirdi.

Creswell'in Mısır'daki İslâm sanatına dair ilk çalışması eserlerin kronolojisi

üzerinedir ("A Brief Chronology of the Monuments of Egypt", *BIFAO*, XVI [1919], s. 39-164). Bunun arkasından İbn Tolun dönemi süslemelerini konu alan bir makale den sonra ("Some Newly Discovered Tûlûnide Ornament", *Burlington Magazine*, XXXV-200 [1919], s. 180-188) Kahire medreselerinin haçvari planlarının menşei hakkındaki geniş araştırmasını neşretti ("The Origin of the Cruciform Plan of Cairene Madrasas", *BIFAO*, XXI [1922], s. 1-54). Hâkim Camii'ne dair bir makalenin ardından ("The Great Salients of the Mosque of al-Hakim", *JRAS* [1923], s. 573-584) Kahire Kalesi'nde yaptığı arkeolojik incelemeleri yayımladı ("Archeological Researches at the Citadel of Cairo", *BIFAO*, XXIII [1924], s. 89-167). Bu sırada, Kahire'de Türk-Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcı olan 1517'ye kadar yapılmış İslâmî eserleri gösteren 1 : 5000 ölçeğinde bir de şehir planı bastırdı (*A Map of Cairo Showing Mohammedan Monuments to A.D. 1517*, Giza 1924). Kubbetü's-sahre'nin mimarisinin menşeiine dair *The Origin of the Plan of the Dome of the Rock* (Jerusalem 1924) adlı kitabını Mısır'da minarenin gelişmesi hakkındaki araştırması ile ("The Evolution of the Minaret with Special Reference to Egypt", *Burlington Magazine*, XLVIII [1926], s. 134-140, 252-258, 290-298) Kahire'deki Amr Camii'nin orijinal mimarisinin restitüsyonu (*Projet de reconstruction de la Mosque d'Amrou au Caire...*, Kahire 1926) ve Sultan Baybars'ın Mısır'daki hayır eserlerine dair geniş çalışması ("The Works of Sultan Bibars al-Bundugdârî in Egypt", *BIFAO*, XXVI [1926], s. 129-193) takip etti. Bunların dışında Karl Baedeker'in ünlü *Ägypten Reisehandbuch*'una İslâm mimarisi bölümünü yazdı ("Islamische Baukunst in Ägypten", 8. baskı, Leipzig 1926, s. CLXXXVI-CXCVIII; İng. "Islamic Architecture in Egypt", *Egypt and the Sudan Handbook for Travellers*, 8. baskı, Leipzig 1929, s. CXCII-CCIV).

Creswell, İslâm mimarisinin başlangıcı hakkındaki ilk büyük eserini 1932'de verdi: *Early Muslim Architecture Umayyads, Early Abbāsids and Tûlûnids, Part I-Umayyads*. İngiltere'de Oxford University Press tarafından yayımlanan XXV + 414 sayfalık kitap, ölçüleri bakımından (boyu 50 cm.) kitap piyasasında alışılmamış bir örnek teşkil ediyordu. Eserin II. cildi ancak 1940'ta basılabildi: *Early Muslim Architecture, Part 2: Early Abbasids, Umayyads of Cordova, Aghlabids, Tûlûnids and Samânids*

(XXVI + 415 sayfa). Başkalarının da katkılarıyla hazırlandığı bildirilen eserin I. cildinde Creswell İslâm mimarisinin başlangıcını tanıttıktan sonra Emevîler döneminin önde gelen eserlerini camiler, kasırlar, saraylar olarak ayrıntılı biçimde işlemiştir. II. ciltte ise Abbāsiler dönemini ele alarak Bağdat, Rakka, Uhaydir ve Acan gibi yerleşim merkezlerinin üzerinde durmuş, Arabistan yarımadası ve Kuzey Afrika'daki önemli eserleri yine çok ayrıntılı biçimde tarif ve tasvir etmiştir. Bu vesile ile yapıların bazıları için evvelce ileri sürülen değişik görüşlerin tahlilini yaparak kendi fikirlerini de ortaya koymuştur. Creswell ancak II. cildin sonunda, Kahire'deki önemli yapılarından biri olan İbn Tolun Camii'nden bahsetmek suretiyle asıl üzerinde durmayı düşündüğü Mısır'a yaklaşmıştır. Bu kullanışsız ölçülerdeki ciltlerin herkes tarafından temin edilemediğini göz önünde tutan Harmondsworth Middlesex'teki Penguin Books yayınevi, aradan geçen yıllarda elde edilen bilgileri de katarak, metni kısaltmak ve bibliyografya notlarını iyice azaltmak suretiyle eseri cep kitapları boyunda, *A Short Account of Early Muslim Architecture* adıyla ve 330 sayfalık tek bir cilt halinde 1958'de tekrar yayımlamıştır. Eser daha sonra James W. Allan tarafından da gözden geçirilerek ilâvelerle neşredilmiştir (Kahire 1989).

Creswell Fâtîmîler dönemi hakkında yazdığı, öncekiler gibi büyük boyutlu bir cilt teşkil eden *The Muslim Architecture of Egypt, I-Ikshshids and Fâtîmids, A.D. 939-1171* (Oxford 1952) adlı eseriyle Mısır'ın ve özellikle Kahire'nin yapılarına döndü. Bu çalışmayı, Eyyübî ve Bahrî Memlûkleri yapılarına dair *The Muslim Architecture of Egypt, II-Ayyûbids and Early Bahrits Mamlûks A.D. 1171-1326* (Oxford 1959) adlı cilt takip etti. Daha sonra, bu eserler dizisinin 1932'de basılan ilk cildi *Early Muslim Architecture*'in düzeltme ve ilâvelerle ikinci baskısını yaptı (Oxford 1969). Bu arada çeşitli dergilerde makaleler yayımladı. Bunlardan biri milâdî 608 yılında Kâbe ("The Ka'ba in A.D. 608", *Archæologia*, XCIV [yeni seri XLIV; 1949], s. 97-102), bir diğeri de 1250'den önceki İslâm kaleleri hakkındadır ("Fortification in Islam before A.D. 1250", *Proceedings of the British Academy*, XXXVIII [1954], s. 89-125).

Creswell'in uğraştığı diğer bir alan da İslâm mimarisi ve sanatlarının bibliyografyasıdır. İlk olarak Londra'da 1920'li yılların başlarında İslâm sanatında re-

simle ilgili yayınları topladığı 11 sayfa-
lık bir ön bibliyografya (*A Provisional Bi-
bliography of Painting in Mohammedan Art*)
yayımlandı; bunu Bombay'da 1922'de
neşredilen Hint İslâm mimarisi ön bibli-
yografyası (*A Provisional Bibliography of
Muhammedan Architecture of India*) ta-
kip etti. İki yıl sonra da Suriye ve Filis-
tin'deki İslâm mimarisine dair ön bibli-
yografyasını yayımladı ("A Provisional
Bibliography of Moslem Architecture
of Syria and Palestine", *British School
of Archaeology in Jerusalem* [1922], s. 70-
94). Daha sonra bunları aşağıdaki konu-
larda aynı türden başka çalışmalar ta-
kip etti: Usturlaplar ("A Bibliography of
Islamic Astrolabs", *Bulletin of Faculty of
Arts-Fouad I University*, IX-2 [1947], s. 1-
15); cam ve kristaller ("A Bibliography
of Glass and Rock Crystal in Islam",
a.e., XIV-1 [1952], s. 1-28); İslâm'da resim
sanatı (*A Bibliography of Painting in Is-
lam* [Publications de l'Institut Français
d'Archéologie Orientale du Caire, Art Is-
lamique I.]); Kuzey Afrika'da İslâm mi-
marisi ("A Bibliography of Muslim Archi-
tecture in North Africa, Excluding Egypt",
Hesperis, XLI [1954], Supplement, s. 1-65);
Mısır'da İslâm mimarisi (*A Bibliography
of Muslim Architecture of Egypt* [Publi-
cations de l'Institut Français d'Archéologie
Orientale du Caire, Art Islamique, III,
1955]); silâhlar ve zırhlar (*A Bibliography
of Arms and Armour in Islam*, London
1956); Mezopotamya'da İslâm mimarisi
("A Bibliography of Muslim Architecture
Mesopotamia", *Sumer*, XII [1956], s.
51-65); İslâm cilt sanatı ("Bibliographie
der Islamischen Einbandkunst, 1871 bis
1956", E. Gratzl ve R. Ettinghausen ile bir-
likte; *Ars Orientalis*, II [1957], s. 519-540).

Creswell'in bir girişimi de yayımlan-
masına yardımcı olduğu büyük İslâm sa-
nat ve zenaatları bibliyografyasıdır (*A
Bibliography of the Architecture, Arts and
Crafts of Islam*). İlk fasikülü Kahire'deki
Amerikan Üniversitesi tarafından 1961'-
de basılmış olan eser, 1959 sonuna ka-
dar çıkan bütün yayınların (nümismatik
dalı hariç) künyelerini vermektedir. Sis-
temli bir şekilde sıralanan bu künyeler-
de hiçbir ülkenin ihmal edilmediği ve en
güç erişilir ülkelerin pek az yerde rastlan-
man periyodiklerinin bile tarandığı dik-
kati çeker. Böylece Arap, İran, Türk, Do-
ğu Hint, Orta Asya, Çin, Sahrâ bölgesi
Afrika yayınları bibliyografyalarda yer
almıştır. Sonraları bu çalışmalar devam
ettirilerek 1960-1972 yılları arası yayın-
ları birinci zeyil (Kahire 1973), 1972-1980

yılları arası yayınları ikinci zeyil (Kahire
1984) olarak basılmış ve önceki ciltlerde
gözden kaçanlar da bu zeyillere eklen-
miştir. Creswell'in öncülüğü ve yoğun çabaları ile başlayan ve bugün de devam
ettirilmekte olan bu bibliyografyalar, Tür-
kiye bakımından bazı eksikler ihtiva et-
mekle beraber yine de çok faydalı bir
dizi olmuştur.

Creswell, İngiltere'nin I. Dünya Savaşı
yıllarında Yakındoğu'daki İslâm toprak-
larında sürdürdüğü yayılma politikasın-
da kullandığı arkeolog ve sanat tarihçi-
lerinden biridir. Ancak Creswell, aynı iş-
te çalışan Miss Gertrude Lowthian Bell
gibi, çok iyi bir şekilde başladığı ilmi ha-
yatını politikaya feda etmemiş veya Law-
rence gibi büyük bir Arap imparatorlu-
ğu kurmak hayaliyle ajanlığı mesleğine
tercih etmemiştir. 1920'den itibaren de
kendini bütünüyle ilmi araştırmalara ver-
miştir. İngiliz hükümetinin Mısır ve Ya-
kındoğu siyasetini iyi karşılamadığı, hat-
ta bu hususta ciddi tenkitlerde bulun-
duğu da söylenir (Brisch, IX, 176-182).

BİBLİYOGRAFYA :

"Bibliography of the Writings of K. A. C.
Creswell", *Studies in Islamic Art and Archi-
tecture in Honour of K. A. C. Creswell*, London
1965, s. XI-XIX; E. Combe, "L'Oeuvre de K. A.
C. Creswell", a.e., s. 1-7; Necîb el-Akîkî, *el-
Müsteşrihün*, Kahire 1980, II, 168-169; R. Et-
tinghausen, "Bibliography of the Writings of
K. A. C. Creswell. In Honor of his Seventy-
fifth Birthday-September 13, 1954", *Ars Ori-
entalis*, II, Ann Arbor-Mich. 1957, s. 509-512;
K. Brisch, "Sir Archibald Creswell, 13.9.1879-
8.4.1974", *KOr*, IX (1974-75), s. 176-182; K.
A. Creswell and His Legacy (ed. O. Grabar)",
Muqarnas, VIII, Leiden 1991; *ABr*, VI, 218.

SEMÂVİ EYİCE

CÜ'

(bk. RİYAZET).

CUÂL b. SÜRÂKA

(جمال بن سراقه)

Cuâl b. Sürâka ed-Damrî el-Gıfârî

Sahâbî.

Kaynaklarda adı Cuayl, Ciâl, Cüffâl gi-
bi farklı şekillerde geçmektedir. İlk mu-
hacirlerdendi. Fakir olduğu için Suffe as-
habı arasında yer aldı. Hz. Peygamber
Benî Mustalîk Gazvesi'ne giderken Cuâl'i
Medine'de yerine vekil olarak bıraktı.
Zâtürrikâ' Gazvesi dönüşünde ise onu
müslümanların sağlık ve zafer haberini
Medine'ye ulaştırmakla görevlendirdi.

Cuâl Benî Kurayza Gazvesi'nde bir gözü-
nü kaybetti.

Cuâl Hz. Peygamber'e son derece bağ-
lıydı. Onun sarsılmaz bir imana sahip ol-
duğuna Hz. Peygamber şahadet etti. Hu-
neyn Gazvesi'nden sonra ganimetler tak-
sim edilirken Hz. Peygamber'in Akra' b.
Hâbis ile Uveyne b. Hısn'a 100'er deve
verdiği halde Cuâl b. Sürâka'ya hiçbir
sey vermemesini izah edemeyen bir sa-
hâbî bunun sebebini Hz. Peygamber'e
sormuştu. Hz. Peygamber de Akra' ile
Uveyne'yi İslâm'a ısındırmak için onlara
fazla verdiğini, Cuâl b. Sürâka'nın ise
imanına güvendiğini söylemiş, Cuâl'in
onlar gibi dünya dolusu adama bedel
olduğunu belirtmişti.

Tebük Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in
bir mücizesiyle karnını doyuran üç sa-
hâbîden biri olan Cuâl'in ne zaman ve
nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, II, 435-436, 447, 804; III,
948; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 139; İbn Sa'd, *et-
Tabakât*, II, 61; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III,
91; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 353; İbn Abdülber,
el-İstî'âb, I, 237; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 106;
İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 338; İbn Kesir, *el-
Bidâye*, VI, 118; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 235, 239.

SELMAN BAŞARAN

CUÂLE

(الجعالة)

Yapılacak bir iş karşılığında
ücret taahhüt etme, mükâfat vaad etme,
vaad edilen ücret ve mükâfat
anlamında kullanılan fıkıh terimi.

"Yapmak, etmek, kılmak" anlamında-
ki ca'l (cu'l) kökünden türemiş olan cu-
âle (ciâle, ceâle), bir fıkıh terimi olarak
yapılacak belirli bir iş karşılığında öde-
necek ücret, ayrıca böyle bir ödemeyi ta-
ahhüt etme, vaad etme anlamına gelir.
Bu şekilde verilen ücret veya mükâfata
da cuâle, ciâl ve cu'l denir. Cuâlede ü-
cret vaad eden kimseye câil, işi yapana
da âmil denir. Kaçan bir hayvanı yaka-
layacak kimseye veya bir hastayı iyileş-
tirecek doktora ücret (mükâfat) vaad et-
me, klasik kaynaklarda cuâlenin en çok
rastlanan örneklerindedir. Ayrıca ciha-
da katılmayan bir mükellefin kendi ye-
rine gidecek kişiye ödediği bedele de bu
ad verilmektedir.

Cuâle İslâm hukukunda tek taraflı irade
beyanına dayanan hukukî işlemin borç
doğurduğuna dair dikkate değer bir ör-
nektir. Hanefî hukukçuları, kaçak köle-
nin (âbık) sahibine geri getirilmesi kar-